

Fot. 145. *Scandix pecten-veneris* w Woli Zagojskiej Górnej (2008)

Populacje są nieliczne, zwykle złożone z kilku roślin. Na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej obserwowano pojedyncze osobniki. Jedynie w Niece Nidziańskiej w okolicy wsi Wola Zagojska występuje populacja licząca setki roślin (Nobis i in. 2007).

Zagrożenie i wskazania ochronne

Gatunek ginący w Polsce. Jako archeofit związany jest z tradycyjnymi sposobami uprawy; wycofuje się wraz ze stosowaniem skuteczniejszych środków ochrony roślin,

Oenanthe lachenalii C. C. Gmelin Kropidło Lachenala

Rodzina: *Apiaceae* (*Umbelliferae*) – selerowate (baldaszkowate)

Status

W Polsce gatunek wymarły. W krajach ościennych: silnie zagrożony w Niemczech.

Rozmieszczenie geograficzne

Zasięg ogólny gatunku obejmuje zachodnią i południowo-zachodnią Europę oraz izolowane stanowiska w północnej Afryce. W obszarze Morza Śródziemnego występuje od wschodniej części Półwyspu Apenińskiego do Półwyspu Pirenejskiego. Ku północy zwarty zasięg ciągnie się po Wielką Brytanię. W kierunku wschodnim stanowiska wygasają nad południowo-zachodnim Bałtykiem, osiągając kres w Polsce (Hultén, Fries 1986).

Występowanie w Polsce

Oenanthe lachenalii dotychczas podany był z Polski z 3 stanowisk. Po raz pierwszy odnotowany był przez

lepszym czyszczeniem ziarna siewnego, wprowadzeniem plennych odmian zbóż. Ochrona *in situ* wymaga utworzenia użytków ekologicznych na jeszcze istniejących stanowiskach, gdzie będzie prowadzona ekstensywna gospodarka rolna, m.in. uprawa tradycyjnych odmian zbóż, wysiewanie własnego, nieczyszczonego ziarna, niestosowanie środków chwastobójczych. Konieczna jest także uprawa *ex situ* w ogrodach botanicznych i zabezpieczenie rozłupek w banku genów.

Maria Zając, Andrzej Urbisz,
Marcin Nobis i Agnieszka Nobis

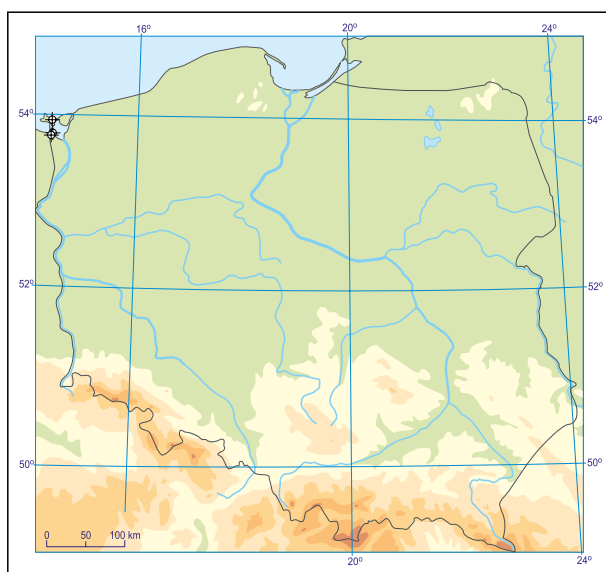
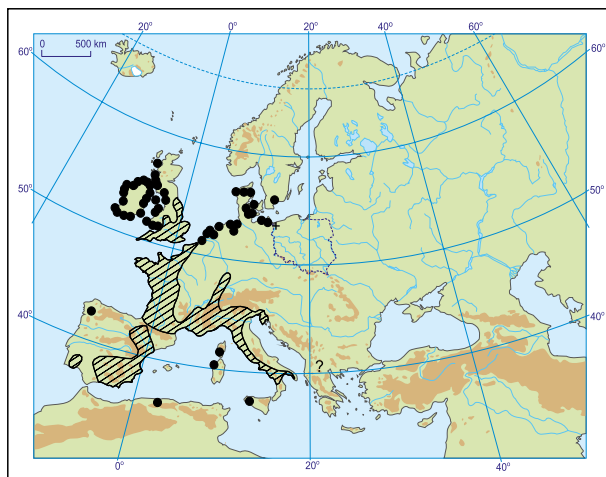
Summary

Scandix pecten-veneris is an archeophyte of the Mediterranean and Irano-Turanian origin. Its sites are known mainly from S Poland; in other regions of the country it was scarce. The greatest number of locations was noted in the Małopolska Upland where some new sites with numerous populations have recently been found. It occurred also in the Silesian Upland, Kraków-Częstochowa Upland and Lublin Upland. Currently, the species persists at only 1/10 of the known locations. The plant grows in cereal crops in the association *Caucalido-Scandicetum*, on soils rich in calcium carbonate. Modern cultivation techniques and use of herbicides are the major threats to *S. pecten-veneris*. The species should be protected in specially designated sites of ecological interest, where traditional management practices are maintained, and *ex situ* in botanical gardens. Seeds should be stored in a seed bank.

Schmidta (1840) w Świnoujściu na łące przylegającej do obecnego Parku Zdrojowego. Ze Świnoujścia bez dokładnej lokalizacji gatunek podawany był do początku XX w. (Marsson 1869; Müller 1911). W 1963 r. stwierdzono obecność jednego okazu na plaży u ujścia Świny przy umocnieniach nadbrzeżnych (Piotrowska 1966a). Był to pojaw efemeryczny, który nie powtórzył się do 1983 r. (Piotrowska 1988g). Pozostałe stanowiska zlokalizowane były w południowo-zachodniej części obrzeża Zalewu Szczecińskiego: koło Podgrodzia, gdzie występował sporadycznie na podmokłych łąkach (Jasnowski i in. 1975, za Piotrowską 1988g), od 1983 r. niepotwierdzony (Piotrowska 1988g; M. Jasnowski 1983, inf. ustna, za Piotrowską 1988g; Zając i in. 1993; Torbé, Szakowska 2004), oraz nad południowym obrzeżem Zatoki Nowowarpieńskiej na torfowisku koło Karszna (Jasnowski 1962a). Stanowisko to także nie zostało później potwierdzone (Zając i in. 1993).

Siedliska i fitocenozy

Oenanthe lachenalii rośnie na glebach wilgotnych i mokrych, słabo lub umiarkowanie zasolonych, okresowo zalewanych, zasobnych, bogatych w zasady (Oberdorfer 1983). Jest składnikiem słabo- i umiarkowanie halo-

filnych zbiorowisk roślinnych. W Polsce podawany był głównie z wilgotnych łąk okresowo zalewanych słoną wodą, a także z torfowiska niskiego z halofilnej postaci zespołu *Carici-Agrostietum nigrae* (Jasnowski 1962a; Jasnowski i in. 1975, za Piotrowską 1988g). Uznawany jest za gatunek wyróżniający słabo halofilnego zespołu *Calystegio-Angelicetum archangelicae*, występującego w nadmorskiej strefie wpływów wód słonawych (Matuszkiewicz 2005). W zachodniej części południowego wybrzeża Bałtyku rośnie w różnych typach fitocenoz, głównie w *Oenanthe lachenalii-Juncetum maritimi* i innych ze związku *Armerion maritima*, a także w płacach *Scirpetum maritima* (Schubert i in. 2001; Berg i in. 2004). Podobne zbiorowiska, jednak bez udziału *O. lachenalii*, spotyka się także w obszarze przyujściowym Świny (Piotrowska 2001d).

Morfologia i biologia

Bylina 10–90 cm wysokości. Kłędzie krótkie, o korzeniach częściowo bulwiasto zgrubiałych. Łatki najniższych liści odwrotnie jajowate lub podługowato-klinowate, znacznie szersze niż łatki liści górnych. Baldachy 6–16-promieniowe. Pokryw brak lub kilkulistkowe. Pokrywki

wielolistkowe. Płatki korony białe. Owoce wydłużone lub odwrotnie jajowate, do 3 mm długości, przystosowane do przenoszenia na krótkie dystanse przez wodę dzięki powiększonym przestworom komórkowym w żebrach (Koczwara 1960c).

Przyczyny wyginięcia

Przyczyną zaniku kropidła Lachenala w naszej florze było zniszczenie i przekształcenie jego siedlisk. Najbogatsze stanowisko nad zachodnim brzegiem Świny zostało zniszczone w wyniku osuszenia terenów nadbrzeżnych i zmianie ich na park miejski. Brzeg rzeki został umocniony, co spowodowało, że dawne rozlewisko rzeki zostało odizolowane od wpływu wód słonych. W okolicach Podgradzia stanowisko zanikło krótko po jego stwierdzeniu. W 1983 r. gatunku nie odnaleziono, nastąpiły też duże zmiany siedlisk, jak osuszanie i rozbudowa ośrodków wypoczynkowych (Piotrowska 1988g; M. Jasnowski, inf. ustna z 1983 r., za Piotrowską 1988g). Zapewne nie bez znaczenia dla zaniku *Oenanthe lachenalii* w Polsce był także fakt położenia krajowych stanowisk na kresie zasięgu gatunku. Stanowisko w Świnoujściu, nad zachodnim brzegiem Świny było prawdopodobnie jedynym w naszym kraju, gdzie gatunek był częsty (Schmidt 1840). Koło Podgradzia roślina ta było notowana sporadycznie. Brak informacji o liczebności lokal-

nej populacji na torfowisku koło Karszna. Możliwe, że oba te stanowiska miały charakter krótkotrwały, podobnie jak pojaw na plaży w Świnoujściu w 1963 r. W związku z występowaniem kropidła Lachenala w zachodniej części Uznamu (Berg i in. 2004), jest możliwe jego ponowne pojawienie się w naszym kraju.

Tomasz S. Olszewski i Ryszard Markowski

***Bupleurum rotundifolium* L.** **Przewiercień okrąglistny**

Rodzina: *Apiaceae* (*Umbelliferae*) – selerowate (baldaszkowate)

Status

W Polsce gatunek zagrożony wyginięciem. W krajach ościennych: ginący w Niemczech, krytycznie zagrożony w Czechach, zagrożony na Słowacji.

Rozmieszczenie geograficzne

Naturalny zasięg gatunku obejmuje Europę Południową i południowo-zachodnią Azję. Jako archeofit występuje w znacznej części Europy, z wyjątkiem obszarów północnych i północno-wschodnich (Tutin 1968b; Meusel i in. 1978; Zajac 1979; Snogerup, Snogerup 2001). Został także zawleczony do Ameryki Północnej, gdzie rozprzestrzenił się w zachodniej części Stanów Zjednoczonych i Kanady.

Występowanie w Polsce

Stanowiska gatunku zlokalizowane są przede wszystkim w południowej części kraju. Najwięcej notowań pochodzi z Wyżyn: Małopolskiej, Lubelskiej i Wołyńskiej oraz Rostocza i Polesia, rzadszy był na Pobrzeżu Gdańskim i Pojezierzu Południowobałtyckim, w dolinie środkowej Odry, na przedpolu Sudetów i Wyżynie Śląsko-Krakowskiej (Zajac, Zajac 2001). Obecnie potwierdzone stanowiska, na których gatunek ma charakter archeofita, występują tylko w południowej Polsce. Najlepszy stan zachowania obserwuje się w niektórych okolicach Wyżyny Małopolskiej. Najwięcej stanowisk znajduje się w Niece Nidziańskiej na Garbie Pińczowskim (Pińczów, Skowronno, Pasturka, Bogucice) (Głazek i in. 1986–1987; Dostatny 2000 i mat. npbl. z lat 2007–2010; R. Piwowarczyk, mat. npbl. z lat 2009–2010; B. Węgrzynek, mat. npbl. z 2009 r.; Kruk, Szymańska 2011a) oraz na Wyżynie Kieleckiej na Pogórzu Szydłowskim (Głazek i in. 1986–1987; B. Węgrzynek, mat. npbl. z lat 2009–2010) i w obrębie Wzgórz Chęcińskich na Grząbach Bolmińskich w rezerwacie Milechowy. Ostatnio został odnaleziony na Wyżynie Przedborskiej w Paśmie

Summary

Oenanthe lachenalii is an extinct species in Poland. It was one of the rarest plants in our flora, being known from 3 locations. *O. lachenalii* was noted in Świnoujście, in the estuarine area of the Świna River and on the margins of the Szczecin Lagoon. Its decline was caused by habitat loss due to drainage; in Świnoujście, an additional cause of extinction was stabilization of the west bank of the Świna. The species was for the last time observed on the Szczecin Lagoon in 1975.

Przedborsko-Małopolskim w miejscowości Poręba koło Dobromierza (M. Kurzac, mat. npbl. z 2013 r.). Nieliczne stanowiska leżą na Wyżynie Miechowskiej (B. Węgrzynek, mat. npbl. z lat 2009–2010), skąd podawany był także wcześniej (Trzcicka-Tacik 1975; Bogdański 1996). Na Wyżynie Śląskiej jedyne istniejące stanowisko odkryto w 2011 r. w Dąbrowie Górniczej Podbuczynach (B. Węgrzynek, mat. npbl. z 2011 r.). W dolinie środkowej Odry w 2009 r. odnaleziono stanowisko w Opolu

